

Цитування:

Караєва І. С. Перетин культур заходу і сходу в філософському романі Олдоса Гакслі «Острів». *Культура і сучасність* : альманах. 2020. № 2. С. 63-69.

Караєва Ірина Степанівна,
аспірантка Київського національного
університету культури і мистецтв
<https://orcid.org/0000-0002-6657-9583>
nove2009@ukr.net

Karaeva I. (2020). The Meeting of West and East Cultures in Aldous Huxley's Philosophical Novel "Island". *Kultura i suchasnist: almanakh*, 2, 63-69 [in Ukrainian].

ПЕРЕТИН КУЛЬТУР ЗАХОДУ І СХОДУ В ФІЛОСОФСЬКОМУ РОМАНІ ОЛДОСА ГАКСЛІ «ОСТРІВ»

Мета дослідження. Довести, що звернення О. Гакслі до філософсько-релігійних ідей Сходу уможливило створення ідеального суспільства, культури та досконалої особистості в філософському романі «Острів»; розглянути приклади з життєвого досвіду митця, що свідчать про його глибоке проникнення в культуру Сходу; з'ясувати, як набутий досвід відображений у творчості письменника, зокрема в філософському романі «Острів». **Методологія.** Використано методи компаративістського та герменевтичного аналізу й систематизації дотичних до теми статті наукових праць з культурології, філософії, психології та літературознавства, метод біографізму та психоаналізу, а також підхід метаантропології Н. Хамітова, що дало змогу коректно й виважено розглянути матеріали, присвячені життю і творчості О. Гакслі, та кваліфікувати його твір «Острів» як філософський роман. **Наукова новизна.** Уперше стверджується, що саме звернення О. Гакслі до культури та філософсько-релігійних ідей Сходу уможливило створення ідеального суспільства, культури та досконалої особистості в філософському романі «Острів»; розглянуто приклади із життєвого досвіду митця, що відображають його глибоке проникнення в культуру Сходу; визначено низку філософських та художніх творів, у яких відображений означений досвід О. Гакслі. За допомогою метаантропологічної методології вдалося з'ясувати творчий розвиток О. Гакслі від особистісного до філософського світогляду, що привів автора до нових можливостей у літературній творчості і в розумінні суті культури. **Висновки.** У романі «Острів» О. Гакслі створив модель ідеального суспільства, побудованого на принципах дзен-буддизму – однієї з культур філософсько-релігійної спадщини Сходу. Шляхом виходу за межі не тільки буденного, а й особистісного світогляду автор художньо продемонстрував здатність людської особистості сприймати навколишній світ на вищому рівні і створювати талановиті зразки філософської прози. Становлення філософського світогляду митця визначило його глибоке проникнення в культуру Сходу, сприяло появі філософських есеїв, публіцистичних та художніх творів, основним серед яких є філософський роман «Острів».

Ключові слова: Олдос Гакслі, культура, філософський роман, особистість, культура дзен-буддизму, філософський світогляд, метаантропологія, культурна метаантропологія.

Karaeva Iryna, Ph.D., graduate student of Kyiv National University of Culture and Arts.

The Meeting of West and East Cultures in Aldous Huxley's Philosophical Novel "Island"

The purpose of the article is to prove that Huxley's appeal to the philosophical and religious ideas of the East made it possible to create an ideal society, culture, and perfect personality in the philosophical novel "Island"; to consider examples from the life experience of the artist, which testify to his deep penetration into the culture of the East; to find out how the experience is reflected in the works of the writer, in particular in the philosophical novel "Island". **Methodology.** The methods of comparative and hermeneutic analysis and systematization of scientific works on cultural studies, philosophy, psychology and literary criticism, the method of biography and psychoanalysis, as well as N. Khamitov's metaanthropological approach were used, that allowed to consider the works devoted to A. Huxley correctly and deliberately and qualify his work "Island" as a philosophical novel. **Scientific results.** For the first time, it is stated that it was A. Huxley's appeal to the culture, philosophical and religious ideas of the East that made it possible to create an ideal society, culture, and perfect personality in the philosophical novel "Island"; examples of writer's deep penetration into the culture of the East from his life experience are considered; a number of philosophical and artistic works, which reflect the mentioned experience of A. Huxley are identified. With the help of metaanthropological methodology, it was possible to find out the creative development of A. Huxley from personal to philosophical world outlook, which led the author to new opportunities in literary work and in understanding the essence of culture.

Conclusion. In the novel "Island", A. Huxley created a model of an ideal society built on the principles of Zen Buddhism - one of the cultures of the philosophical and religious heritage of the East. By going not only beyond the ordinary but also beyond the personal world outlook, the author has artistically demonstrated the ability of the personality to perceive the world around them at a higher level and create talented examples of philosophical prose. The formation of the artist's philosophical world outlook determined his deep penetration into the East culture, contributed to the appearance of philosophical essays, non-fiction and fiction works, the main of which is the philosophical novel "Island".

Key words: Aldous Huxley, culture, philosophical novel, personality, culture of Zen Buddhism, philosophical world outlook, metaanthropology, cultural metaanthropology.

Актуальність теми полягає в тому, що вперше в українській культурології знаковий англійський мислитель першої половини ХХ ст. Олдос Гакслі розглядається як автор художнього тексту, в якому шляхом звернення до культурної спадщини Сходу створено ідеальну модель суспільства та образ досконалої особистості. Філософський роман «Острів» став катализатором розвитку культури й культурології та справив значний вплив на інші науки, що вивчають взаємодію культури із суспільством та особистістю людини, – філософію, психологію, релігієзнавство та ін. Проте в Україні постать О. Гакслі, його творча спадщина та вплив на розвиток світової культури сприймається на рівні прози раннього періоду творчості й антиутопії «Чудовий новий світ». Філософський роман «Острів», останній твір письменника, досі не перекладений українською мовою і залишається поза увагою наукових досліджень. Сьогодні настав час переглянути багатий творчий доробок О. Гакслі з акцентом на романі «Острів», зосередивши увагу на проблемі взаємодії культур Заходу і Сходу.

Аналіз останніх досліджень. Сучасні дослідження, присвячені темі міжкультурної взаємодії Заходу і Сходу, привертають увагу кількома важливими науковими аспектами. Так, Н. Хамітов розглядає проблему взаємодії Західної і Східної культур у методологічних координатах метаантропології як шляху людського буття в світі [20, 19]. П. Герчанівська [4, 3-8] на основі історико-компаративного аналізу східної та західної цивілізацій розкриває чинники, механізми й результати їхньої взаємодії на різних етапах світової історії. У статті В. Мазіна [10, 78-126] аналізуються спільні риси буддизму і психоаналізу. Роботи І.Вовк [3, 271-279], М. Лановик та З. Лановик [9, 56-75], Г. Сиваченко [12, 85-89] присвячені впливу східних філософсько-релігійних систем на українських митців, зокрема І. Франка, П. Куліша та В. Винниченка.

Мета дослідження – довести, що звернення О. Гакслі до культури та філософсько-релігійних ідей Сходу уможливило художнє

моделювання ідеального суспільства, культури та досконалої особистості в філософському романі «Острів»; розглянути приклади із життєвого досвіду митця, що засвідчують його глибоке проникнення в культуру Сходу; з'ясувати, як синтез культур Заходу і Сходу відображений у філософському романі «Острів».

Виклад основного матеріалу дослідження. Культурологія – це особлива галузь гуманітарного знання, що систематизує в собі філософські, історичні, антропологічні, релігійні та інші дослідження культури. Культура розглядається в її конкретних формах із закоріненням у певному матеріалі. Аксиологічна концепція культури визначає роль і значення ідеальної моделі життя; культура в ній розглядається як утілення, реалізація потрібного в реальне. Саме ця концепція покладена в основу нашого дослідження, у якому доводитиметься, що шляхом синтезу культурних надбань Заходу і Сходу народжується модель ідеальної, гармонійної культури та досконалої особистості – носія цієї культури.

Сучасний український філософ Н. Хамітов зазначає: «під Заходом можна розуміти спосіб буття у світі, що ґрунтується на поєднанні античної і християнської культур. У широкому смислі Захід – це та частина планети, для якої цінності античної і християнської культур є основоположними» [20, 31]. Дослідник вважає, що провідними цінностями західного способу буття у світі є особистість людини, практика технічного перетворення природи та історія [20, 31].

Схід, на думку Н. Хамітова, «це шлях людського буття, який ґрунтується на діалозі буддійського світоставлення з індуїзмом, а також даосизмом і конфуціанством. Це визначення Сходу в строгому смислі – як способу буття, протилежного Заходу. Його основними початками виступають *природність*, *фаталізм* і невідворотна *віддяка (карма)*» [20, 31]. Дослідник вважає, що саме буддизм постає «актуальним максимумом» Сходу. Головною тезою буддійського світовідношення є твердження про те, що людське життя є

стражданням. Подолання страждання можливе через заглиблення в себе [20, 25].

Буддизм – це одна з найдавніших світових релігій, яка виникла більше двох з половиною тисячоліть тому як релігійно-філософське вчення. Батьківщиною буддизму є Індія, країна, яка багато століть тому стала одним з осередків формування філософії як специфічного явища духовної культури. Характерною рисою всіх філософських систем Індії та інших країн Сходу є те, що вони мають одночасно філософський і релігійний характер. Пояснюється це тим, що їхньою метою є встановлення гармонії людини з навколишнім світом. Засновником буддизму вважається легендарний принц Сіддхартха. Саме він «порушив історичний процес, ввівши до нього повільну трансформацію богів в ідеї. Справжній геній завжди кудись втручається і щось порушує. Він промовляє до сучасного світу зі світу вічності» – зазначав К.-Г. Юнг про Сіддхартху [23, 136]. Сутність буддизму викладена в чотирьох істинах, проголошених Буддою в його першій проповіді. Головна ідея полягає у твердженні, що життя людини є страждання, але існує шлях спасіння людини від такої долі. Досягти цього можна з допомогою буддистських методик самовдосконалення, метою яких є пізнання вищої реальності і досягнення повної гармонії зі світом. Буддизм виник на своїй батьківщині Індії в XIII ст., але розповсюдився за її межами, ставши світовою релігією. Після смерті Будди він розділювався на різноманітні школи й напрями. Найважливіші серед них – Хінаяна («Мала колісниця») і Махаяна («Велика колісниця»). Саме у формі Махаяни буддизм став світовою релігією. Тантричний буддизм, про який ідеться в романі О. Гакслі «Острів», фактично став провідним напрямом пізньої індійської Махаяни [15, 212]. Нині буддизм Махаяни існує в двох варіантах: Тибето-Монгольський і Далекосхідний (Китай, Корея, Японія, В'єтнам).

На згаданій вище ідеї страждання базується дзен-буддизм, одна із шкіл, яка посідає в буддизмі важливе місце. Проповідник дзен-буддизму на Заході Судзукі Т.Д. навчав: «щоб зрозуміти Схід, ми повинні зрозуміти містицизм, тобто Дзен» [14, 7]. Відомий дослідник дзен-буддизму Г. Дюмулен підкреслював неминучу цінність і актуальність дзен-буддизму [6, 7]. Дзен у тому вигляді, який відомий у країнах Далекого Сходу, належить до традицій Махаяни.

Значним для культури Заходу виявився вплив філософських і естетичних постулатів

саме цієї школи буддизму. Причиною успіху дзен-буддизму на Заході є те, що певні його елементи знайшли там для себе сприятливий ґрунт і стали альтернативою західному способу життя в епоху, коли загострилися протиріччя між технічним прогресом та ідеалами гуманістичної етики, виникла неминучість стандартизації мислення та відчуження особистості. «Дзенський бум досягає апогею в кінці 50–60-х років ХХ ст. Він був тісно пов'язаний з рухом бітників та хіпі, які бачили в дзен-буддизмі своєрідний спосіб життя, що стверджує повну свободу і розкутість» [15, 307]. Звернення мислителів Заходу до східної культури, філософії і релігії пояснюється тим, що вони дають інші, часом полярні західним, відповіді на основні питання людського буття. Західних мислителів привабив послідовний нонконформізм, ствердження ідеї рівності всіх людей, нігілізм щодо загальноприйнятих істин та авторитетів. Західна людина відкрила у дзені заохочення до сприйняття життя через безпосередній контакт з ним, без будь-яких розумових спекуляцій. На думку відомого буддолога Є. Торчинова, знайомство з неєвропейськими філософіями дає змогу західній думці знайти принципово нові підходи, побачити які раніше заважали культурні стереотипи [16, 39].

Споконвічна безрезультатна спроба людини пізнати навколишній світ перетворила її життя на суцільну трагедію. На відміну від західної, східна культура не пропонує людині шляхи пізнання, а проголошує потребу відмовитися від будь-яких спроб пізнати світ і прийняти його таким, яким він є. Саме ця ідея поширилась і здобула чимало прихильників на Заході.

Проникнення східних ідей на захід відбувалося різними шляхами. Серед них іміграція, міжкультурна комунікація, дослідження у сферах філософії, психології та літератури. Особливої уваги заслуговують роботи і суспільна діяльність, пов'язана з розповсюдженням ідей буддизму на Заході, японського буддиста, проповідника, вченого, професора Д.Т. Судзукі, завдяки діяльності якого із середини ХХ ст. увага до чань (зден) різко зростає [15, 307]. На думку Д.Т. Судзукі, дзен здатний допомогти людині європейського складу подолати трагедію власної особистості, адже дзен – це не теорія, а спосіб життя, стан свідомості людини, «мистецтво проникати в природу нашого власного існування, що вказує шлях від рабства до свободи» [13, 243].

Англійський дослідник східної культури та релігії Р.Х.Бліс розглядає дзен-буддизм як квінтесенцію християнства, буддизму, культури і всього найкращого, що є в повсякденному житті звичайної людини [1, 159]. Отже, як слушно підкреслює У.Еко, вчення дзену потрапило на сприятливий ґрунт, ставши «міфологічним заміном критичної свідомості» [7, 170].

Багато західних мислителів і митців сприйняли розповсюдження дегуманізації західного суспільства як тотальну катастрофу, що здатна призвести до повного знищення суспільства і культури. Серед них – філософи, психологи, письменники та представники інших сфер людської діяльності.

А. Шопенгауер був одним з перших західних мислителів, які звернули увагу на східну філософію й культуру. У працях філософа набули нової інтерпретації буддистські уявлення про реінкарнацію, медитацію та нирвану. Зокрема, у роботі «Світ як воля і уявлення» [22] учений захоплюється мислителями Індії, котрі, на його думку, відкрили ті істини, які він ствердив в європейській філософії. Інший німецький філософ Ф. Ніцше в одній із своїх пізніх робіт «Антихрист» [11] критикує всі цінності християнства і, на противагу, схвалює буддизм як єдино правильну релігію. Починаючи з 30-х рр. ХХ ст., послідовники психоаналізу все частіше звертаються до дзен-буддизму. Пояснюється це тим, що в центрі уваги обох систем, психоаналізу і дзен-буддизму, людина та її духовне (дзен) і психічне (психоаналіз) здоров'я.

Першим серед психоаналітиків зацікавився дзен-буддизмом К.-Г. Юнг. Про те, що Індія і духовна спадщина Сходу мають велике значення для швейцарського мислителя свідчать його численні твори на цю тему, котрі об'єднує ідея пізнання людини через призму східної філософії. У своїй психологічній та психотерапевтичній практиці вчений намагався синтезувати західні духовні традиції і давню мудрість Сходу. З 30-х рр. ХХ ст. послідовники психоаналізу все частіше звертались до дзен-буддизму, а наприкінці 50-х рр. багато хто з них стали палкими прихильниками [21, 3]. Так, духовні пошуки Е.Фромма привели його до Східної філософії і релігії, а саме, дзен-буддизму; серед його творів на цю тему «Дзен-буддизм і психоаналіз» [21]. На думку Е.Фромма, мета дзен-буддизму (досягнення саторі) цілком відповідає меті психоаналізу.

Звернення західних письменників до реалій східної культури, філософії та релігії

викликане пошуком альтернативи негативним явищам Заходу. Все частіше в їхній творчості активізується тенденція пошуку нових позитивних ідеалів для майбутнього людства. У творах Г. Гессе («З Індії», «Сідхартха», «Дзен»), Д. Д. Селінджера («Над прірвою у житті», «Дев'ять оповідань», повісті про Гласів), Р. Ролана (трилогія «Махатма Ганді», «Життя Рамакрішні» «Життя Вівекананди»), Д. Керуака («Бродяги Дхарми») звучать мотиви східної філософії. Серед сучасних письменників до культурної спадщини Сходу звертаються Р. Пірсінг («Дзен і мистецтво догляду мотоцикла»), М. Барбері («Елегантна їжачиха») та ін. Усіх їх об'єднує тема духовного пошуку людини, її прагнення до досконалості та шляхів досягнення цієї мети.

О. Гакслі також долучився до цього процесу, що обумовлено не тільки його багатою подіями біографією, а й пошуком альтернативи західному менталітету, захопленого глибокою депресією. Митець наполегливо вивчав ідеї й постулати східної мудрості, глибоко проник у їхню сутність і втілював у художній творчості. Саме в східних культурно-філософських ідеях О. Гакслі побачив шлях до досконалості, бо з давніх-давен в житті Сходу перше місце посідає духовна сфера буття: самовдосконалення та пошук гармонії з навколишнім світом проголошені метою життя людини.

Короткий екскурс у біографію О. Гакслі визначає пов'язані зі Сходом події в житті письменника, які суттєво вплинули на світогляд і творчу долю письменника, знайшовши відображення в його творах. Так, у 1925–1926-х рр. О. Гакслі здійснив подорож до Індії, де зустрівся з багатьма видатними представниками цієї країни, серед яких Махатма Ганді, Мотілан Неру, Джидду Крішнамурті. Після переїзду в 1937 р. до США О. Гакслі підтримував дружні стосунки із Г. Гердом, прихильником і популяризатором Веданти. Зокрема, він брав участь у проекті заснування в Каліфорнії Трабусканського коледжу, де вивчалася містична релігія і Веданта. Саме в період цієї співпраці О. Гакслі написав «Вічну філософію» [19], в якій, цитуючи містиків Заходу й Сходу, він «торкається важливих екзистенціальних тем: страждання, споглядання, милосердя, самопізнання, благодійність» [2, 28]. Наступною важливою подією в житті О. Гакслі стала поїздка разом з І. Берліном до індійського міста Делі в 1951 р., де відбувалося святкування 100-річчя від дня народження Рабіндраната Тагора [24, 9]. Подальші духовні пошуки О. Гакслі привели його до буддизму тибетської

Махаяни, що й знайшло своє художнє втілення в філософському романі «Острів».

Тему Сходу О. Гакслі осмислює в романі «Сліпий у Газі» (1936), збірці есе «Вічна філософія» (1946), есе «Брама сприйняття» (1954), «Небо і пекло» (1956), романі «Острів» (1962), в якому найповніше відображено шлях автора до досконалості через призму багатой культурної спадщини Сходу.

У філософському романі «Острів» О. Гакслі змальовує вигадану острівну державу Пала, що розміщується в Південно-Східній Азії. Релігійно-філософською системою цієї країни є буддизм, який формує ідеологію і спосіб життя острів'ян. Палійці свій буддизм називають тантричним: «Бути тантристом означає не заперечувати світ, не відкидати його цінності, не намагатись тікати від світу в нірвану» [18, 88]. Метою життя острів'ян проголошена самореалізація. На досягнення цього спрямована система освіти і виховання. З раннього дитинства палійцям пояснюють, ким і чим анатомічно, біохімічно і фізіологічно є кожен індивід. У школах на Пала викладають предмети, які допомагають людині досягнути духовної і фізичної досконалості. Це прикладна філософія, практична психологія, різні види йоги, танталогія, танці, скелелазання тощо. Завдяки профілактичній спрямованості медицини (дієта, йога, медитація), палійці не мають проблем зі здоров'ям. Уже при народженні виявляються всі психічні захворювання, що допомагає запобігти злочинності. З метою створення досконалого суспільства на Пала практикується штучне запліднення. Проблема сім'ї, як така, відсутня завдяки Клубу Взаємного Усиновлення. Це означає, що дитина за власним бажанням може міняти батьків, а батьки можуть усиновлювати інших дітей. Острів'яни вважають, що така методика сприяє схрещенню мікрокультур і допомагає людині на шляху до самовдосконалення.

З історії держави Пала дізнаємося, що перша зустріч західної і східної культур відбулась у зв'язку з приїздом доктора Ендрю Мак-Фейла, вихідця із західної цивілізації, на острів Пала, де він залишився назавжди. Внаслідок співпраці та міцної дружби Ендрю Мак-Фейла й Раджи острова Пала з'явилися «Записки старого Раджи», які стали духовним заповітом острів'ян. Під керівництвом Ендрю Мак-Фейла палійці вивчили англійську мову, що дало їм змогу ознайомитися з кращими зразками західного мистецтва. Через деякий час з'явилася

пала-англійська література, яскравою зіркою якої стала Сузіла Мак-Фейл, невістка Роберта Мак-Фейла. Палійські юнаки й дівчата отримали змогу навчатися в західних освітніх закладах (наприклад, обдарований юнак Ранга вивчає біохімію в Манчестерському університеті). Отже, суспільна ідеологія і культура Пала являє синтез східних і західних ідей та культурних традицій, адже створювали їх буддисти Махаяни та виходець із західного суспільства Ендрю Мак-Фейл.

Головний герой роману «Острів» – представник західного суспільства Віл Фарнебі – випадково потрапляє на острів Пала самотнім, суперечливим, позбавленим особистої свободи. Адже в себе на Батьківщині він мусив деформувати свою особистість, аби пристосовуватись до задушливого суспільного середовища й досягнути певного успіху. Перебування на острові Пала змінило ставлення Віла Фарнебі до себе й навколишнього світу, пробудило в ньому почуття людської гідності, самоповаги, чесності, справедливості.

У тлумаченні О. Гакслі переродження Віла починається з того моменту, коли він через шторм і втрату човна потрапляє на острів Пала. З перших днів перебування на острові Віл отримав дружню підтримку й допомогу острів'ян, він швидко одужав і долучився до життя суспільства, а згодом зацікавився й перейнявся релігійно-філософськими ідеями та культурою палійців. Письменник наголошує, що спосіб життя острів'ян цілком відрізнявся від західного. Доброзичливість палійців, їхня безкорисливість і готовність прийти на допомогу відразу привабили Віла і змусили переосмислити минуле життя, власну особистість. З часом спосіб життя буддистського суспільства Пала став для Віла Фарнебі своєрідною альтернативою його минулому життю. Вілу Фарнебі вдалося звільнитися з тенет західного менталітету: на зміну пасивній конформістській поведінці приходять активність, заперечення лицемірства, нетерпимість до зла і насильства.

Як бачимо, О. Гакслі у філософському романі «Острів» моделює таку культуру, у якій створюються всі необхідні умови для духовного розвитку людини та її самореалізації. Образ досконалої людини в О. Гакслі, як і в буддизмі, передбачає наявність таких рис, як милосердя, доброта і терпимість. Саме такими рисами характеру О. Гакслі наділяє Роберта та Лакшмі Мак-Фейлів, їхню невістку Сузілу, онуків Тома Крішну та Мері Сароджіні, сім'ю Віджайя, молоду пару Радху і Рангу та інших членів

буддистського суспільства. Віл Фарнебі після духовного переродження на острові Пала органічно доповнює галерею цих образів.

Висновки. У романі О. Гакслі «Острів» духовні пошуки його автора завершилися створенням образу ідеального суспільства, культури та досконалої особистості. Палійці живуть за законами буддизму Махаяни, дотримуючись його норм і традицій. Своєю фізичною досконалістю, внутрішньою гармонією і моральною чистотою образи, створені О. Гакслі, відповідають дзенському образу людини: «впевнена в собі, має почуття гумору, охайна й акуратна, діяльна, але без метушливості, тверда, як сталь, але не без тонкого естетичного смаку» [17, 162].

Висновки. Отже, у своєму останньому творі, філософському романі «Острів», О. Гакслі гармонійно поєднав усе найкраще, що можуть дати один одному Захід і Схід [5, 20]. У такий спосіб виникає культура, мета якої – не створення артефактів заради влади чи збагачення, а життєві практики, які гуманізують особистість, оточують її красивими стосунками та вчинками. Для осмислення взаємодії такої культури з людиною, а також людей у цій культурі потрібна вже не тільки культурна антропологія, а й культурна метаантропологія, яка здатна окреслити глибинні моральні зміни і в культурі, і в людині [8].

В ідеальному суспільстві острова Пала панує душевний і духовний прогрес, гармонія в культурі, суспільстві і в людині. Створений образ досконалої особистості відповідає образу буддиста – духовно, морально і фізично досконалої людини. О. Гакслі підкреслює: перебування Віла Фарнебі на острові Пала в середовищі буддистів кристалізує його найкращі риси характеру і допомагає самоактуалізувати його особистість, що в методологічних координатах метаантропології дає підстави вести мову про філософський світогляд і метаграницне буття людини, в якому воля до влади замінюється волею до толерантності і розуміння Іншого.

Перспективи подальших досліджень філософських романів О. Гакслі в культурологічному плані визначають змодельовані в його творчості картини майбутнього світу, межових ситуацій та шляху особистості до досконалої.

Література

1. Блис Р.Х. Что такое дзен? *Что такое дзен?* / пер. с англ. О.Чичкевич. Львов: Инициатива, Киев: Airland, 1994. С. 159 – 178.
2. Вандерхилл Э. Олдос Хаксли. *Мистики XX века*. Москва: Миф, Локид, 1996. С. 24 – 35.
3. Вовк І. Іван Франко і сходознавчі студії. *Всесвіт*. 2017. № 3 – 4. С. 271-279.
4. Герчанівська П. Е. Дихотомія схід-захід: історико-культурологічний аспект. *Вісник Нац. акад-ії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2019. № 1. С. 3 – 8.
5. Гиль О.Л. Роман-дискуссия Олдоса Хаксли. *Английский интеллектуальный роман: учеб.-метод. пособие*. Омск, ОмГПУ, 2001. С. 7 – 22.
6. Дюмулен Г. История дзен-буддизма / пер. с англ. В.Бондарева. Москва: ЗАО Центрполиграф, 2003. 317 с.
7. Еко У. Дзен і Захід / пер. італ. Г.Гамалій, А.Охрімович. *Всесвіт*. 1991. № 3. С. 164 – 170.
8. Крилова С. Краса людини в життєвих практиках культури. Досвід соціальної та культурної метаантропології і андрогін-аналізу. Київ: КНТ, 2020. 563 с.
9. Лановик М., Лановик З. «Східні поеми» П. Куліша на перехресті азіатського містицизму і європейського романтизму. *Слово і час*. 2019. № 8 (704). С. 56 – 75.
10. Мазин В. Психологизм и буддизм. *Европейский журнал психоанализа*. 2018. № 4. С. 78–126.
11. Ницше Ф. Антихрист. Ессе Номо / пер. с нем. М.: Эксмо, 2018. 320 с.
12. Сиваченко Г. М. В. Винниченко і О. Гакслі. *Пророк не своєї вітчизни. Експатріатський «метароман» Володимира Винниченка: текст і контекст*. Київ: Альтернативи, 2003. С. 85–89.
13. Судзуки Д. Две лекции о дзен-буддизме / пер. с англ. Л.Ермаковой. *Иностранная литература*. 1991. № 1. С. 241 – 253.
14. Судзуки Д. Наука Дзен – Ум Дзен. Київ: Преса України, 1992. 176 с.
15. Торчинов Е. Введение в буддизм. Санкт-Петербург: Азбука, Азбука-Аттикус, 2019. 352 с.
16. Торчинов Е. Пути философии Востока и Запада. Познание за пределами. Москва: Пальмира, 2018. 464 с.
17. Уотс А. Путь Дзэн / пер. с англ. Ю.Михайлин. Киев: София, 1993. 320 с.
18. Хаксли О. Остров / пер. с англ. М. Крутикова. Киев: София, 1995. 448 с.
19. Хаксли О. Вечная философия / пер. с англ. Е.Д.Сырмаютниковой. Москва: АСТ, 2014. 478 с.

20. Хамітов Н. Прояснення специфіки східного і західного шляхів людського буття у світі. *Історія філософії: проблема людини та її меж. Вступ до філософської антропології як метаантропології* / за ред. Н. Хамітова. Київ: КНТ, 2017. С. 19–31.

21. Фромм Э. Дзенбуддизм и психоанализ. *Дзен-буддизм и психоанализ; Психоанализ и религия; Кризис психоанализа; Очерки о Фрейте, Марксе и социальной психологии* / пер. с англ. В. Кулагина – Ярцева, А. Яковлева, Э. Гроссман. Запорожье: Биг-Пресс, 2013. С. 3 – 64.

22. Шопенгауэр А. Мир как воля и представление / пер. с нем. Ю. Айхенвальд. Минск: ООО «Поппури», 1998. Т.1. 888 с.

23. Юнг К.Г. Чого нас навчає Індія / пер. з англ. М.Рябчук. *Всесвіт*. 1990. № 5. С.136 – 138.

24. Bancroft A. Aldous Huxley. *XXth Century Mystics & Sages*. UK: Heinemann, 1976. 344 p.

References

1. Bliss R.H. (1994). What is Zen? (O. Chichkevich, Trans). Lviv: Initiative, Kyiv: Airland [in Russian].

2. Vanderhill E. (1996). Aldous Huxley. *Mystics of the twentieth century*. Moscow: Myth, Lockheed [in Russian].

3. Vovk I. (2017). Ivan Franko and oriental studies. *Universe*, 3-4, 271-279 [in Ukrainian].

4. Gerchanivska P.E. (2019). Dichotomy east-west: historical and cultural aspect. *Bulletin of the National Academy of Management of Culture and Arts*, 1, 3-8 [in Ukrainian].

5. Gil O.L. (2001). Aldous Huxley's novel-discussion. *English intellectual novel: Textbook*. Omsk: OmGPU [in Russian].

6. Dumoulin G. (2003). *History of Zen Buddhism* (V.Bondareva, Trans). Moscow: Centerpolygraph [in Russian].

7. Eco U. (1991). *Zen and the West*. (G. Gamaliy, A. Okhrimovich, Trans). *Universe*, 3, 164-170 [in Ukrainian].

8. Krylova S. (2020). The beauty of man in the life practices of culture. *Experience of social and cultural metaanthropology and androgynous analysis*. Kyiv: KNT [in Ukrainian].

9. Lanovyk M. (2019). "Oriental poems" by P. Kulish at the crossroads of Asian mysticism and European romanticism. *Word and time*, 8 (704), 56-75 [in Ukrainian].

10. Mazin V. (2018). *Psychoanalysis and Buddhism*. *European Journal of Psychoanalysis*, 4, 78-126 [in Russian].

11. Nietzsche F. (2018). *Antichrist. Ecce Homo*. Moscow: Eksmo [in Russian].

12. Sivachenko G.M. (2003). V.Vinnichenko and A. Huxley. Prophet not of his homeland. Volodymyr Vynnychenko's expatriate "meta-novel": text and context. Kyiv: Alternatives [in Ukrainian].

13. Suzuki D. (1991). Two lectures on Zen Buddhism. (L. Ermakova. Trans). *Foreign Literature*, 1, 241-253 [in Russian].

14. Suzuki D. (1992). *The Science of Zen – The Mind of Zen*. Kyiv: Press of Ukraine [in Russian].

15. Torchinov E. (2019). *Introduction to Buddhism*. St. Petersburg: Azbuka, Azbuka-Atticus [in Russian].

16. Torchinov E. (2018). *Ways of philosophy of East and West. Cognition of the transcendent*. Moscow: Palmyra [in Russian].

17. Watts A. (1993). *The Way of Zen*. (Yu. Mikhaylin. Trans). Kyiv: Sofia [in Russian].

18. Huxley A. (1995). *Island*. (M. Krutikova, Trans). Kyiv: Sofia [in Russian].

19. Huxley A. (2014). *Perennial philosophy*. (E.D. Syromyatnikova, Trans). Moscow: AST [in Russian].

20. Khamitov N. (2017). Clarification of the specifics of the eastern and western ways of human existence in the world. *History of Philosophy: the problem of man and its boundaries. Introduction to philosophical anthropology as metaanthropology*. N. Khamitov (Ed.). Kyiv: KNT [in Ukrainian].

21. Fromm E. (2013). *Zen Buddhism and psychoanalysis. Zen Buddhism and psychoanalysis; Psychoanalysis and religion; Crisis of psychoanalysis. Essays on Freud, Marx, and Social Psychology*. (V. Kulagina-Yartseva, A. Yakovleva, E. Grossman, Trans). Zaporizhzhia: Big Press [in Russian].

22. Schopenhauer A. (1998). *The world as will and representation*. (J. Eichenwald, Trans). Minsk: Poppuri LLC [in Russian].

23. Jung K.G. (1990). *What India teaches us*. (M. Ryabchuk, Trans). *Universe*, 5, 136-138 [in Ukrainian].

24. Bancroft A. (1976). *Huxley Aldous. XXth Century Mystics & Sages*. UK: Heinemann. 344 p. [in English].

*Стаття надійшла до редакції 11.09.2020
Отримано після доопрацювання 15.10.2020
Прийнято до друку 19.10.2020*